

LESZEK A. CYSEWSKI

WSP w Bydgoszczy

KONCEPCJA BADAŃ NAD STANEM EDUKACJI ŚRODOWISKOWEJ W WOJEWÓDZTWIE BYDGOSKIM

Podstawą skutecznego przeciwdziałania rosnącej degradacji środowiska jest powszechne zrozumienie przyczyn i skutków grożącej ludzkości katastrofy ekologicznej. Stąd ogromne znaczenie szerokiej i rzetelnej wiedzy zoologicznej, którą powinien posiadać każdy człowiek. Wiedza ta ma moc kształtowania określonych, pozytywnych postaw wobec istotnych problemów środowiska oraz wyzwalania aktywności, przejawiającej się m.in. w podejmowaniu konkretnych przedsięwzięć na rzecz eliminacji istniejących, przynajmniej w najbliższym otoczeniu, zagrożeń. Dlatego też prowadzenie zakrojonego na szeroką skalę kształcenia i wychowania na rzecz środowiska należy uznać za jedną z podstawowych metod jego ochrony. Istotą tej formy działania jest zapobieganie, a więc należy ona do metod najbardziej efektywnych.

Ochrona środowiska w Polsce ma jak wiadomo bogate tradycje. Do dziś możemy szczyć się m.in. takimi osiągnięciami w dziedzinie ochrony przyrody jak: dotyczące jej dekrety królów polskich, z których pierwszy wydany był przez Bolesława Chrobrego [2], czy też ustawa Sejmu Galicyjskiego z 1868 roku o ochronie świstaka i kozicy, będąca pierwszą na świecie ustawą tego typu, czy wreszcie uchwalona 7 kwietnia 1949 roku przez Sejm PRL ustawa o ochronie przyrody, która była z kolei najnowocześniejszą wówczas ustawą na świecie [1].

Również obecnie Polska aktywnie działa na rzecz ochrony środowiska. Między innymi była uczestnikiem i sygnatariuszem szeregu międzynarodowych konferencji i sympozjów poświęconych znaczeniu edukacji środowiskowej dla ogólnego wykształcenia i wychowania społeczeństw, w tym Konferencji UNESCO w Belgradzie (w 1975 r.), Konferencji UNESCO i UNEP w Tbilisi (w 1977 r.) oraz Międzynarodowego Sympozjum w Wiedniu (w 1983 r.). Nakłada to na Polskę pewne obowiązki, których najlepszym wyrazem są postulowane przez Konferencję w Tbilisi zadania dla krajów członkowskich UNESCO, wśród których za najpilniejsze uznać należy [1]:

- włączenie do polityki oświatowej poszczególnych krajów całokształtu problematyki ochrony i kształtowania środowiska;
- dołożenie wszelkich starań i środków w celu rozwoju i osiągnięcia wysokiej efektywności nauczania ochrony środowiska;
- włączenie tej problematyki do procesu przygotowania nauczycieli;
- rozwijanie kształcenia w zakresie ochrony i kształtowania środowiska na wszystkich szczeblach i poziomach nauczania;
- rozwijanie badań związanych z nauczaniem tej problematyki.

Zasadniczym krokiem zmierzającym do realizacji w kraju wyżej wymienionych zadań było zobowiązanie wszystkich szkół, mocą ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska z 1980 r., do prowadzenia kształcenia i wychowania środowiskowego.

Biorąc pod uwagę chlubne tradycje ochrony środowiska w Polsce, wagę tego problemu oraz znaczenie kształcenia i wychowania dla jego rozwiązania należy stwierdzić, że bardzo niepokojące i zastanawiające są dane przedstawione w raporcie - ekspertyzie pt. "Ochrona środowiska w nauczaniu i wychowaniu" [4]. Raport ten, opracowany przez grupę naukowców i specjalistów z

różnych ośrodków kraju, podkreśla przede wszystkim fakt bardzo niskiej skuteczności prowadzonego w Polsce kształcenia i wychowania środowiskowego.

Ze względu na to, że realizacja edukacji środowiskowej "pozostawia bardzo wiele do życzenia" [4], jak to stwierdzono we wspomnianym wyżej raporcie, oraz mając na uwadze nakreślone przez Konferencję w Tbilisi zadania, w Katedrze Ochrony Środowiska i Wychowania Fizycznego WSP w Bydgoszczy powstała koncepcja badań, których temat roboczy brzmi: "Ochrona środowiska w pracy dydaktycznej szkoły podstawowej". Celami głównymi tych badań będzie określenie stopnia realizacji ogólnych założeń programowych, dotyczących prowadzenia edukacji środowiskowej w ramach przedmiotów zawierających największy nośnik treści ochrony środowiska, tj. biologii, chemii, geografii, fizyki, pracy-techniki oraz opracowanie propozycji usprawnień, zmierzających do podniesienia efektywności kształcenia i wychowania środowiskowego. Celami pochodnymi będą: sprawdzenie stopnia przygotowania nauczycieli do realizacji edukacji środowiskowej, a także określenie zainteresowania uczniów zagadnieniami ochrony środowiska i ich wiedzy w tym zakresie. Badania prowadzone będą w wybranych szkołach podstawowych województwa bydgoskiego.

Decyzja o podjęciu badań na poziomie szkoły podstawowej wynika z przekonania, że szkole tej przypada szczególna rola w systemie kształcenia i wychowania dla idei ochrony środowiska. Rola ta jest wypadkową bezwzględnie największego zasięgu oddziaływania szkoły podstawowej na społeczeństwo oraz wcześnie rozpoczętego procesu wychowania, gwarantującego najtrwalsze i najlepsze efekty. Ponadto należy uznać, że szczególna misja szkoły podstawowej polega na wzbudzeniu w każdym człowieku zainteresowania problemami środowiska oraz potrzeby rozwijania tego zainteresowania, a także potrzeby ciągłego, uwzględniającego zachodzące w świecie przemiany, uzupełniania wiedzy w tej dziedzinie. Stąd właściwie realizowane w szkole podstawowej kształcenie i wychowanie środowiskowe, jest podstawą osiągnięć opierającej się na nim metody ochrony środowiska.

W przebiegu proponowanych badań można wyróżnić następujące główne etapy:

ETAP I - OKREŚLENIE FUNKCJI ZAŁOŻONEJ

Funkcję założoną zdefiniujemy jako zadania szkoły, jej rolę i obowiązki w zakresie kształcenia i wychowania środowiskowego, wynikające z ogólnych aktów normatywnych oraz opracowanych przy ich uwzględnieniu programów nauczania. Jednoznaczne określenie funkcji założonej możliwe jest po dokonaniu analizy wyznaczających ją dokumentów. W przypadku programów nauczania istotne jest zbadanie ich pod kątem zawartości treści związanych z ochroną środowiska i ich zgodności z ogólnymi wytycznymi dotyczącymi realizacji edukacji środowiskowej oraz sprawdzenie czy zachodzi pozioma i pionowa korelacja treści nauczania. Ważne też wydaje się być stwierdzenie - czy funkcja założona odpowiada potrzebom.

ETAP II - WYSZCZEGÓLNIENIE INSTRUMENTÓW REALIZACJI FUNKCJI ZAŁOŻONEJ

Przez instrumenty realizacji funkcji założonej rozumiemy czynniki umożliwiające racjonalną organizację i prowadzenie procesu dydaktyczno-wychowawczego, będące jednocześnie elementami składowymi tego procesu, decydującymi o właściwej realizacji funkcji założonej.

Wyżej wymienione instrumenty podzielone zostaną na dwie grupy:

- instrumenty o charakterze podmiotowym, wśród których wymienić można m.in.: kwalifikacje pedagogiczne nauczycieli, ich przygotowanie do realizacji edukacji środowiskowej, zainteresowanie problemami ochrony środowiska, praktyczną działalność na rzecz rozwiązywania tych problemów
- instrumenty o charakterze przedmiotowym, do których m.in. zaliczymy: metody nauczania, środki dydaktyczne, metody propagowania idei ochrony środowiska - w tym działalność pozalekcyjną, która odgrywa bardzo znaczącą rolę w realizowanym przez szkołę systemie wychowania.

ETAP III - OKREŚLENIE FUNKCJI RZECZYWISTEJ

Funkcją rzeczywistą będziemy nazywać praktyczną realizację zadań szkoły związanych z edukacją środowiskową, a więc wypełnienie funkcji założonej z wykorzystaniem instrumentów jej realizacji.

Określenie funkcji rzeczywistej równoważne jest ocenie urzeczywistnienia funkcji założonej. Ocena ta winna uwzględniać:

- spełnianie wyznaczonych aktami normatywnymi zadań szkoły, związanych z prowadzeniem edukacji środowiskowej,
- realizację wytycznych Ministerstwa Edukacji Narodowej,
- realizację programów nauczania,
- stosowane w danej szkole instrumenty wypełniania funkcji założonej.

Badania mierzące do wyznaczenia funkcji rzeczywistej przeprowadzone zostaną w szkołach, znajdujących się w wytypowanych miejscowościach województwa bydgoskiego. Miejscowości te zostaną podzielone na duże miasta, małe miasta i wsie. Stosowaną metodą badawczą będzie sondaż diagnostyczny. W ramach tej metody wykorzystane zostaną następujące techniki badawcze [5]:

1) badanie dokumentów, wśród których na szczególną uwagę zasługują:

- rozkłady materiału nauczania,
- dzienniki lekcyjne,
- konspekty lekcji,
- programy działalności organizacji młodzieżowych,
- plany pracy kół zainteresowań,
- dzienniki zajęć kół zainteresowań,
- protokoły z posiedzeń rad pedagogicznych;

2) wywiad;

3) ankieta;

4) obserwacja lekcji;

5) test pedagogiczny.

ETAP IV - PROGNOZA

Po przeprowadzeniu analizy wyników wyżej omówionych badań opracowana zostanie prognoza, tj. propozycje zmian jakie należałoby wprowadzić w programach nauczania oraz usprawnień dotyczących metod realizacji treści programowych. Weryfikacji poddana zostanie również działalność pozalekcyjna szkoły. W tym celu zastosowane zostaną następujące metody badawcze:

- sondaż diagnostyczny, w ramach którego jako techniki badawcze stosowane będą wywiad i ankieta;
- metoda ekspertów, która polegać będzie na poddaniu ocenie specjalistów, tj. naukowców, nauczycieli, dydaktyków, przedstawicieli władz oświatowych itd. - opracowanych propozycji zmian.

Przedstawiona wyżej, w ogólnym zarysie, koncepcja badań wymaga z pewnością szczegółowego dopracowania pod względem metodologicznym. Trwają jeszcze zmierzające ku temu działania, których głównym motorem jest przekonanie jej autorów o potrzebie przeprowadzenia w województwie bydgoskim badań nad stanem edukacji środowiskowej. Wydaje się również, że opracowane na podstawie ich wyników propozycje sposobów poprawy istniejącej rzeczywistości będą miały zasięg ogólnokrajowy.

LITERATURA

- [1] D. Cichy: Problemy ochrony i kształtowania środowiska w pracy szkoły. Warszawa WSiP 1978
- [2] Człowiek przeciwko sobie?, praca zbiorowa pod red. A. Leńkovej. Warszawa Pax 1986
- [3] Ochrona środowiska w nauczaniu i wychowaniu, praca pod red. R.M. Janiuka i L. Pawłowskiego. Lublin UMCS 1986
- [4] Ochrona środowiska w nauczaniu i wychowaniu, raport - ekspertyza, pod red. J. Ohme, Politechnika Lubelska, Wydaw.Uczelniane 1986
- [5] T. Pilch: Zasady badań pedagogicznych. Wrocław Ossolineum 1977